

Scientific Bulletin of Chełm
Section of Pedagogy
No. 2/2018

WYCHOWAWCZY WYMIAR POSTAW ŻOŁNIERZY PODZIEMIA
ANTYKOMUNISTYCZNEGO W WYBRANYCH BIOGRAFIACH

THE EDUCATIONAL DIMENSION OF THE ATTITUDES OF SOLDIERS
OF THE ANTI-COMMUNIST UNDERGROUND FORCES IN
SELECTED BIOGRAPHIES

KATARZYNA SABAT

The John Paul Catholic University of Lublin (Poland)
e-mail: sabat128@vp.pl

ABSTRACT: *The activities of soldiers of the independence underground army required the adoption of an appropriate and decisive attitude, which was motivated by professed values, accepted ideals and purposefulness of the decisions made. Presentation of the human dimension of life combined with overcoming their own weaknesses becomes an educational testimony for a man seeking a proper understanding of truth and freedom in the postmodern era.*

KEY WORDS: *nurture, communism, values, Polish independence underground*

WSTĘP

System komunistyczny, narzucający Polakom bezgraniczne posłuszeństwo wobec aparatu bezpieczeństwa, zupełnie odmienne ideały wychowawcze czy zerwanie z tradycją, zarówno w początkowej fazie swojej instalacji, jak i późniejszym okresie, miał wielu propagatorów w kraju. Mityczna obietnica osiągnięcia pełni szczęścia w społeczeństwie bezklasowym runęła po blisko półwiecznej próbie zakorzenienia się w mentalności narodu polskiego. System ten, z całym wachlarzem ekspansywnych, choć w swej istocie prymitywnych działań propagandowych, doprowadził do deprecjacji znaczenia słowa „prawda”. Została ona zdeformowana, a jej destrukcyjne konsekwencje obserwuje się w dobie ponowoczesności charakteryzującej się pluralizmem, atrakcyjnością utopijnych obietnic czy pustką aksjologiczną. Ta ostatnia objawia się nie tylko w zatarciu hierarchii wartości, lecz także w trudności zdefiniowania właściwych wzorców wychowawczych zastąpionymi najczęściej medialnymi ikonami popkultury. Współczesne pokolenie stojące w obliczu poszukiwania własnej tożsamości zapomina najczęściej o rzeczywistym pojmowaniu wolności, której „(...) nie można tylko posiadać i używać. Trzeba ją stale zdobywać przez prawdę.” (Jan Paweł II, 1997). Postawy i wybory życiowe żołnierzy podziemia niepodległościowego walczących z komunistycznym zniewoleniem ukazują właściwe rozumienie prawdy, rangi wolności i elementarnego kanonu moralnego. Ujęcie ich postaw w wymiarze, nie tyle historyczno-politycznym, ile wychowawczym – jest celem niniejszego artykułu.

ŻOŁNIERZ PODZIEMIA ANTYKOMUNISTYCZNEGO

Polskie podziemie niepodległościowe, podejmując czyn zbrojny przeciwko komunistycznej władzy i sowietyzacji kraju, w większości stanowiło kontynuację organizacyjną i ideową konspiracji powstałej podczas drugiej wojny światowej. Aktywność żołnierzy podziemia antykomunistycznego przypada na lata 1944–1956, choć dopiero w 1963 r. zginął ostatni partyzant na Lubelszczyźnie, Józef Franczak – „Laluś”. Z danych orientacyjnych wynika, iż w latach 1944–1956 w działalność antykomunistyczną było zaangażowanych od 120 tys. do 180 tys. osób, a w szeregach powstałych oddziałów podziemia niepodległościowego walczyło od 13 tys. do 17 tys. żołnierzy (Bereza, Chmielowiec, Kaczmarski, 2007). Wskutek zastosowanego terroru przez aparat bezpieczeństwa aresztowano

w przybliżeniu 79 tys. działaczy antykomunistycznych wśród których 21 tys. zmarło w palcówkach penitencjarnych. Na karę śmierci skazano blisko 5 tys. osób, z czego ponad 3 tys. wyroków zostało wykonanych (Łabuszewski, 2013, p. 7; Szwagrzyk, 2005, p. 25).

Niewątpliwie coraz bogatsze stają się zbiory literatury naukowej, ukazującej historiografię podziemia antykomunistycznego. Zauważa się jednak pewną trudność zobrazowania tematu w perspektywie biograficznej, bowiem publikacji *stricte* naukowych dotyczących wyłącznie biografii konspiratorów jest stosunkowo niewiele. Istnieje jeszcze jeden istotny czynnik wpisany w nurt nauk humanistycznych i społecznych, o którym w tym temacie dyskutuje się najmniej – ludzki wymiar życia żołnierzy podziemia antykomunistycznego wraz z jego przesłanką wychowawczą. W dużej mierze zostają przedstawieni w kategoriach szeroko rozumianej walki zbrojnej lub politycznej z zauważalnym pominięciem odkrywania człowieczeństwa dokonującego się na różnych etapach ich konspiracyjnej działalności.

Członkowie „powojennego podziemia” zmagali się nie tylko z narzuconym aparatem komunistycznej władzy, ale także z własnymi słabościami, układami koteryjnymi czy zachętami osiągnięcia prestiżowych stanowisk w „Polsce Ludowej”. Osobliwa walka wewnętrzna prowadziła do przyjęcia określonej postawy, wobec czego świadectwa ich wyborów mogą stać się wychowawczą treścią i kanonem zachowań dla człowieka doby ponowoczesności. Można je odnaleźć, analizując biografie poszczególnych żołnierzy oraz pozostawione źródła, które przetrwały do obecnych czasów w formie, m.in. intymnych listów, grypsów, pamiętników lub oficjalnych treści urzędowych, jak memoriały czy rozporządzenia.

IDEOWY TESTAMENT W GRYPŚACH WIĘZIENNYCH „PŁUGA”

Członkowie podziemia niepodległościowego byli świadomi roli, jaką odgrywa ich działalność antykomunistyczna wśród narodu polskiego oraz lokalnej społeczności. Wobec tych środowisk odczuwali potrzebę ukazywania świadectwa postawy patriotycznej, odwołania się do ideałów wychowawczych wypracowanych przez minione pokolenia Polaków czy zbudowania jednoznacznego kanonu zachowań opartego na prawdzie i sprawiedliwości. Człowiekiem łączącym doświadczenie życiowe z silnie zakorzenionymi w tradycji

humanistycznej wartościami był Łukasz Ciepliński „Pług”¹. Pozostawione przez niego grypsy więzienne², pisane chemicznym ołówkiem na papierosowych bibułkach w celi śmierci, obecnie są nie tylko źródłem historycznym, ale symbolem pokolenia, które w obronie własnego człowieczeństwa, wyznawanych wartości i przyjętych zasad oddało życie. Zachowane grypsy, które w głównej mierze adresowane były do żony Cieplińskiego, Jadwigi, oraz trzyletniego syna, Andrzeja, stanowią ideowy testament „Pługa”. Ich dogłębna analiza może stanowić pośmiertną treść wychowawczą dla przyszłych pokoleń.

W różnych społeczeństwach, państwach oraz systemach polityczno-społecznych obserwuje się deprecjację ogólnoludzkich wartości skupionych na rodzicielstwie, rodzinie, dziecku czy miłości (Pikuła, 2010). Grypsy „Pługa”, choć nakreślone ponad pół wieku temu, są jednoznaczną odpowiedzią wobec ważności funkcji, jakie spełnia rodzina w obszarze utrzymania prawidłowej równowagi psychicznej jej członków. To rodzina była dla niego podporą emocjonalną, kontynuatorem głoszenia prawdy o niezłomnych postawach żołnierzy, a przede wszystkim najdoskonalszą formą wspólnoty nie mieszczącą się w kategorii semantycznej słów, które mogłyby jednocześnie umniejszyć jej znaczenie. Praca konspiracyjna, wypełniająca życie „Pługa”, uniemożliwiła mu całkowite spełnienie się w roli ojca i męża. Mając tego świadomość, pisał: „Sercu najbliżsi! (...) Czem bardziej od Was odizolowany i dłużej Was nie widzę, tym jesteście mi drożsi i bliżsi. We dnie myślami, nocą we snach – jestem zawsze z Wami. Sam nie wiedziałem jak bardzo opanowaliście moje serce. Modlę się do Boga i do Was. (...) Wierzę, że nikt i nic nie zdoła nas rozłączyć, należeliśmy i będziemy należeć tylko do siebie. Mimo trudnych zewnętrznych warunków /konspiracja/ patrząc na

¹ Łukasz Ciepliński „Pług” (1913–1951) – oficer WP, odznaczony *Virtuti Militari* V klasy na polu walki podczas bitwy nad Bzurą, Inspektor Inspektoratu Rejonowego ZWZ-AK Rzeszów w latach 1941–1945, Szef Sztabu Okręgu Krakowskiego „Nie”-DSZ w 1945 r., w okresie wrzesień 1945 – styczeń 1946, Kierownik Okręgu Krakowskiego WiN, od stycznia 1947 r. Prezes Obszaru Południowego WiN, aresztowany 28 listopada 1947 r. w Zabrzcu. Po ciężkim śledztwie skazany na karę śmierci 14 października 1950 r., zamordowany 1 marca 1951 r. w więzieniu mokotowskim w Warszawie (Wąsowski, Żebrowski, 1999, p. 70).

² Gryps można zdefiniować jako list przesłany potajemnie z więzienia lub do więzienia (Słownik języka polskiego PWN, 2012, p. 247). Grypsy pisane przez Łukasza Cieplińskiego w celi śmierci więzienia mokotowskiego od października 1950 r. do lutego 1951 r. zostały wydane przez Elżbietę Jakimek-Zapart w publikacji *Nie mogłem inaczej żyć... Grypsy Łukasza Cieplińskiego z celi śmierci*. Prezentowany materiał źródłowy w tejże publikacji jest obecnie najpełniejszym zbiorem grypsów Cieplińskiego, bowiem zawiera 38 zachowanych oryginalnych zapisków więziennych, które przechowywane są w archiwach prywatnych, redakcyjnych i Instytutu Pamięci Narodowej (IPN), (Jakimek-Zapart, 2008).

przeszłość stwierdzam – byłem Wisiu z Tobą bardzo szczęśliwy” (Jakimek-Zapart, 2008, p. 85).

Jadwiga Cieplińska (z domu Sicińska) dla swojego męża była odzwierciedleniem szlachetności, dobra i miłości oraz przyszłą nosicielką prawdy o zasługach podziemia antykomunistycznego wobec Ojczyzny. Ukazywana w grypsach jako święta postać urasta tym samym do ideału kobiety. „Pług”, wiedząc, że Jadwiga wobec niesprawiedliwego wyroku komunistycznego wymiaru sprawiedliwości musi przejść „z godnością i spokojem i wiarą w sprawiedliwość Bożą”, prosił ją jednocześnie o przebaczenie uzasadniając – „ja nie mogłem inaczej żyć” (ibidem, p. 91). Podkreślał, że w chwilach cierpienia, trwogi i zwątpienia przyjęcie postawy godnej jest uwarunkowane przekonaniem o słuszności wyznawanych wartości, świadomością ważności założonych celów życiowych i wiarą w zwycięstwo prawdy.

Ciepliński jako ojciec chciał być dla jedyne go syna wzorem do naśladowania, służyć mu nabytym doświadczeniem i udzielać porad na każdym etapie jego dorastania. Wiedząc o zbliżającej się egzekucji, pozostawił w swoich listach ojcowskie przesłanie ukierunkowane ku idei integralnego rozwoju i wychowania człowieka. „Pług” przyjął stanowisko, iż poprzez kształcenie własnego umysłu i charakteru oraz wytrwałą pracę połączoną z poświęceniem człowiek jest w stanie osiągnąć założone cele życiowe. Przy dochodzeniu do nich musi jednak zachować skromność i kierować się dobrem bliźniego. Istotna jest również gotowość do aktywnego działania, odbywającego się poprzez samowychowanie przy jednoczesnym zachowaniu zasady – „Co szlachetne i wielkie – przyjmuj, co płytkie i nikczemne – odrzucaj!” (ibidem, p. 62).

Ciepliński w grypsach zwracał szczególną uwagę na permanentne doskonalenie charakteru akcentując, że „o wartości człowieka stanowi w pierwszym rzędzie jego charakter” (ibidem, p. 68), a „silna wola, pracowitość, odwaga, inicjatywa, prawdomówność, godność osobista, narodowa i ludzka” (ibidem) przyczyniają się do jego kształtowania.

Bezwarunkowe zawierzenie Bogu Wszechmogącemu i Matce Bożej było nieodzownym elementem życia Cieplińskiego. Modlitwa, szczególnie różańcowa, wypełniała czas oczekiwania w celi na egzekucję. „Pług” utożsamiał Boga ze Skarbem i Ostoją, w tym pokładał nadzieję na sprawiedliwość. Ciepliński był świadomy stanu pogrążonej w cierpieniu rodziny, dlatego swój żal składał wyłącznie przed Chrystusem, prosząc jednocześnie o błogosławieństwo dla żony i

syna. Mężczyzna wiele razy podkreślał przygotowanie na zbliżające się wykonanie wyroku śmierci. Czuł się bowiem „jak człowiek po dobrze wykonanych obowiązkach” (ibidem, p. 73). Pogodzenie ze śmiercią – aktem morderczym a nie naturalnym następstwem – wyrażone zostało jednoznacznie w słowach „Pługa”: „Odbiorą mi tylko życie. A to nie najważniejsze. Cieszę się, że będę zamordowany jako katolik za wiarę świętą jako Polak za Polskę niepodległą i szczęśliwą. Jako człowiek za prawdę i sprawiedliwość. Wierzę dziś bardziej niż kiedykolwiek, że Idea chrystusowa zwycięży i Polska niepodległość odzyska a pohańbiona godność ludzka zostanie przywrócona” (ibidem, p. 70).

Egzekucja Łukasza Ciepłińskiego nastąpiła 1 marca 1951 r. w warszawskim więzieniu przy ul. Rakowieckiej (Wenklar, 2017). Trzy miesiące przed śmiercią napisał: „Wierzę, że Matka Boża zabierze moją duszę do swoich niebieskich hufców, bym mógł jej dalej służyć i meldować bezpośrednio o tragedii mordowanego przez jednych, opuszczonego przez pozostałych – Narodu Polski[ego]” (Jakimek-Zapart, 2008, p. 60-61).

IDEA WOLNOŚCI Z KART PAMIĘTNIKA „USKOKA”

Pozostawione przez konspiratorów niepodległościowych zapiski dotyczące działalności antykomunistycznej są wartościowym materiałem źródłowym ukazującym skalę ich zmagania z aparatem bezpieczeństwa. Nakreślone relacje i wspomnienia przez Zdzisława Brońskiego „Uskoka”³ to rodzaj źródła memuarystycznego, które umożliwia badaczowi poznanie m.in. powodów służby w konspiracji antykomunistycznej oraz stosunku społeczeństwa wobec instalacji komunistycznej władzy i prowadzonych przeciwko niej działań propagandowych, ekspropriacyjnych czy likwidacyjnych.

Analizując zapiski⁴ Brońskiego w kontekście wychowawczym, należy odwołać się do wydawanych przez niego rozkazów dowódczych. Towarzyszyła im

³ Zdzisław Broński „Uskok” (1912–1949) – uczestnik kampanii wrześniowej, osadzony w stalagu Hammerstein, skąd zbiegł pod koniec 1940 r., w 1942 r. Dowódca plutonu w I Rejonie Obwodu Lubartów, od czerwca 1945 r. dowódca wszystkich oddziałów zbrojnych w Obwodzie Lubartów DSZ-WiN, a od września 1947 r. dowódca grup zbrojnych na północ od Lublina. Popułnił samobójstwo 21 maja 1949 r. podczas otoczenia miejsca jego pobytu przez grupę operacyjną UB-KBW-MO, (Poleszak, 2002, p. 64-66).

⁴ 21 maja 1949 r. Urząd Bezpieczeństwa Publicznego (UBP) wszedł w posiadanie zapisków „Uskoka” po zdobyciu bunkra w Dąbrówce (obecnie Nowogród), które w kolejnych latach przechowywano w archiwach Urzędu Bezpieczeństwa (UB), Służby Bezpieczeństwa (SB), Urzędu Ochrony Państwa (UOP).

idea wolności rozumiana jako atrybut człowieka, którego żaden system polityczny nie może odebrać. W wyniku świadomej pracy nad sobą „Uskok” pozostał wierny przyjętym założeniom pracy konspiracyjnej, co było w dużej mierze rezultatem wychowania rodzinnego i wojskowego. Broński stał się także podmiotem własnego oddziaływania wychowawczego, ukierunkowanego na kształtowanie osobowości i realizujące się w procesie samowychowania. Swój cel życia zawarł w słowach: „Życie poświęcić warto jest tylko dla jednej idei, idei wolności! Jeśli walczymy i ponosimy ofiary, to dlatego, że chcemy właśnie żyć, ale żyć jako ludzie wolni, w wolnej Ojczyźnie. (...) Człowiek idei życiem pogardza! (Broński „Uskok”, 2015, p. 233).

W obliczu narastającej bezsilności wobec reżimu komunistycznego, postępującego procesu wyobcowania i wycofania ze społeczeństwa przy jednoczesnej utracie możliwości funkcjonowania jako istota społeczna, Broński ukrywał się w licznych bunkrach, których warunki nie odbiegały od opisu jednego z nich: „Po prostu prowizorycznie wykopany dół pod słomą w stodole. Było tam dokładnie tyle miejsca, abyśmy mogli położyć się w trójkę. Wysokość pozwalała tylko na klęknięcie. Połanie ze słomy, ściany gołe – ziemia, sufit z zapleśniałych oszastów, światło – kopcząca latarka, w sąsiedztwie szczury i myszy. Wyjście z tego lokum jak z lisiej jamy, przytykane słomą. Dostęp powietrza przez słomę” (ibidem, p. 221). Brak możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb człowieka – fizjologicznych, bezpieczeństwa i społecznych – towarzyszyły Brońskiemu w pracy konspiracyjnej. Pomimo niedogodności życia codziennego owe czynniki nie przyczyniły się do utraty przez „Uskoka” sensu podjętej walki. Jest to jeden z dowodów świadczący o niezłomność charakteru, będący jednocześnie potwierdzeniem wierności przyjętym wartościom.

„Uskok” był wnikliwym obserwatorem środowiska polityczno-społecznego, przez co do ostatnich dni życia towarzyszyła mu nadzieja na wyzwolenie narodu polskiego z jarzma komunizmu. Ostatni zachowany zapis Brońskiego jest tego świadectwem: „Polska tonie w czerwonej powodzi... Istnieje

Upowszechnieniem spisanych treści przez Brońskiego, jak również redakcją naukową i opracowaniem dokumentów podjął się pracownik lubelskiego oddziału IPN – dr Sławomir Poleszak. Pod jego redakcją naukową w 2004 r. ukazał się Pamiętnik (1941 – maj 1949) Zdzisława Brońskiego „Uskoka”, a w 2015 r. powstało drugie i poprawione wydanie o zmienionym tytule – Pamiętnik (wrzesień 1939 – maj 1949) (Broński „Uskok”, 2015).

przysłowie, że »tonący brzytwy się chwyta«; jakże ono obecnie pasuje do wielu Polaków! Toniemy – a nadzieja, której się chwytny – pozostanie niestety tylko przysłowiową brzytwą...” (ibidem, p. 314). Wymowne słowa „Uskoka” stają się parenezą dla współczesnych i przyszłych pokoleń gdyż przestrzegają przed utopijnymi i bezwzględny założeniami systemu komunistycznego.

21 maja 1949 r. Broński otoczony przez grupę operacyjną UB-KBW-MO – bez możliwości ucieczki i perspektywy obrony – zginął śmiercią samobójczą, wysadzając granatem bunkier, w którym przebywał (Poleszak, 2002). Jako człowiek wierzący doświadczył dylematu moralnego. Mając świadomość ułomności ludzkiej natury, w połączeniu z brutalnością stosowanych metod przesłuchań przez funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, podjął decyzję o własnej śmierci, która w istocie przybrała altruistyczny wymiar wobec bliskich mu osób, które były zaangażowane w służbę konspiracyjną.

OBRONA IDEAŁÓW W LIŚCIE „ŻELAZNEGO”

Edmund Edward Taraszkiewicz „Żelazny”⁵, podobnie jak „Uskok”, jest autorem zapisków z okresu działalności w podziemiu antykomunistycznym. Oprócz nich na uwagę zasługuje jeden z jego listów⁶ zaadresowany do rodziny, który jednocześnie stanowił swoistą odpowiedź „Żelaznego” na wcześniejszą z nimi korespondencję. Odparte w liście zarzuty stanowią świadectwo obrony sensu podjętej walki przez członków w latach 1944–1956.

Treść listu można rozpatrywać nie tylko jako źródło informujące o codzienności życia w podjętej służbie. To także przypomnienie naczelnych zasad tych ludzi, którzy dobro własne umniejszyli na korzyść dobra wspólnego, rozumianego w kontekście walki o niepodległość kraju. Taraszkiewicz, zaznaczając w liście, „Jakiego trzeba hartu ducha i sił, aby ludzie tacy jak my mogli w tak okropnych warunkach pracować, a praca, którą wykonaliśmy to praca bezcenna, która obecnie nie ma znaczenia” (AIPN Lu, 08/213, t. 22, Odpis.

⁵ Edmund Edward Taraszkiewicz „Żelazny” (1921–1951) – w latach 1945–1947 działacz struktur Obwodu Włodawa Inspektoratu Chełm AK-DSZ-WiN, od lipca 1945 r. adiutant dowódcy oddziału Klemensa Panasiuka, następnie zastępca dowódcy oddziału Leona Taraszkiewicza „Jastrzębia”, a po jego śmierci mianowany na Komendanta Oddziału WiN Obwodu Włodawa (Makus, 2017, p. 460-465).

⁶ Zapiski Taraszkiewicza zostały opublikowane przez IPN pt. Trzy Pamiętniki. Opatrzono je aneksami, w których znajduje się m.in. list E. E. Taraszkiewicza do rodziny (Taraszkiewicz „Żelazny”, 2008). Ten sam list (odpis) znajduje się w zbiorach archiwalnych IPN (AIPN Lu, 08/213, t. 22, p. 93-94).

Kochana rodzino, p. 93). Był przekonany o właściwym wyborze, osiągniętym w drodze wyrzeczeń i poświęcenia przy jednoczesnym zachowaniu niezłomności swoich przekonań. „Żelazny” określał przyjętą postawę jednoznacznie: „ Czy to jest praca dla swoich korzyści? Na pewno nie! Bo gdybym dbał [wyraz nieczytelny] o korzyści wyłącznie dla siebie, to na pewno dzisiaj nie byłbym na drodze życia i śmierci (...)” (ibidem). Niekorzystne warunki bytowe, ostracyzm w środowisku oraz śmierć członków podziemia były czynnikami kształtującymi niezłomny charakter Taraszkiewicza, definiując tym samym jego osobliwą kondycję psychofizyczną. Był to człowiek, który nade wszystko przedkładał służbę o niepodległy byt państwa polskiego nad własne dobra materialne czy prestiż społeczny.

Ufność Bogu i zawierzenie siebie w codziennej modlitwie pozwalały zachować „Żelaznemu” godność człowieka i dyscyplinę wewnętrzną. Pisał: „O ile żyję do tej pory, przypisuję to łasce najwyższego Boga. (...) Zawsze gorąco Boga proszę w codziennym różańcu, by mi dał siłę wytrwać w tej ciężkiej pracy i trudach, które dźwigam na swych barkach” (ibidem). Wiara w Boga umacniała Taraszkiewicza, dając mu jednocześnie nadzieję na zwycięstwo prawdy. Podjęcie służby w strukturach antykomunistycznych postrzegał jako powołanie dane od Boga.

6 października 1951 r. Edward Taraszkiewicz „Żelazny” stawiał zbrojny opór podczas próby przebicia się przez pierścień utworzony przez grupę operacyjną „Włodawa” i funkcjonariuszy Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (WUBP) z Lublina oraz Włodawy. Wtedy poległ na polu walki wraz ze swoimi podkomendnymi (Makus, 2017). Zginął z przeświadczeniem „to było moje przeznaczenie od Boga, że tą drogą poszedłem, nie plamiąc sumienia, służąc świętym celom” (ibidem, p. 94).

ZAKOŃCZENIE

Poddając analizie źródła pozostawione przez konspiratorów niepodległościowych, uwzględniono kontekst społeczno-polityczny i uwarunkowania czasowo-przestrzenne, w którym przyszło im egzystować. Pomijając owe czynniki, wizerunek postaw, działalności i podejmowanych wyborów życiowych przez żołnierzy podziemia antykomunistycznego, mógłby zostać zniekształcony lub niepoprawnie zinterpretowany. Powołując się

w niniejszym artykule na grypsy więzienne, zapiski z pamiętnika oraz treść listu, zostały ukazane przesłanki wychowawcze osób zaangażowanych w działalność niepodległościową po 1944 roku. Przytoczone fragmenty źródłowe w tekście są dowodem osobliwego postrzegania godności człowieka i prawdy oraz świadectwem przyjętego systemu aksjologicznego, wobec którego „Uskok”, „Pług” i „Żelazny” pozostali wierni do śmierci. Ich postawy implikują do teraźniejszości i przyszłości, bowiem przybierają ponadczasowy wymiar wychowawczy, rozumiany jako życie człowieka w prawdzie i wolności.

BIBLIOGRAFIA:

- Bereza, T., Chmielowiec, P., Kaczmarski, K. (2007). Introduction. In: R. Wnuk, S. Poleszak, A. Jaczyńska, M. Śladecka (ed.), *The Atlas of the independence underground in Poland 1944–1956*, Warszawa–Lublin: IPN KŚZpNP.
- Broński „Uskok”, Z. (2015). *Diary (September 1939 – May 1949)*. Lublin–Warszawa: IPN KŚZpNP.
- Dmowska, A. (1996). *Disctionary of Contemporary Polish Language*. Warszawa: Wydawnictwo Wilga.
- Jakimek-Zapart, J. (2008). *I Could Not Live Differently... Kites sent by Łukasz Ciepliński from his dead cell*. Kraków: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego „Societas Vistulana”.
- Jan Paweł II. (1997). *Speech during a meeting with delegations to the International Eucharistic Congress*. Wrocław 1.06.
- Łabuszewski, T. (2013). Introduction. In: T. Łabuszewski (ed.), *Following the crime scene. Guide to places of communist repression in the years 1944–1956* (p. 7), Warszawa: IPN KŚZpNP.
- Makus, G. (2017). Edward Taraszkiewicz „Żelazny”. In: K. Krajewski, T. Łabuszewski (ed.), *Cursed 1944–1963. Soldiers of the independence underground in the years 1944–1963*, Warszawa: IPN KŚZpNP.
- Pikuła, N. (2010). *The condition of parenthood in the 21st century*. In: M. Duda (ed.), *Responsible parenthood in terms of the challenges of the 21st century*, Kraków: Wydawnictwo Św. Stanisława BM.
- Poleszak, S. (2002). *Zdzisław Broński (1912–1949)*. In: T. Balbus (ed.), *Conspiracy and social resistance in Poland 1944–1956. Biographical dictionary* (p. 64–66), vol. 1, Kraków–Warszawa–Wrocław: IPN KŚZpNP.
- Szwagrzyk, K. (2005). *Security Apparatus in the years 1944–1956*. In: K. Szwagrzyk (ed.), *Security Apparatus in Poland. Head Office 1944–1956* (p. 25), vol. 1, Warszawa:

IPN KŚZpNP.

Taraszkiewicz „Żelazny”, E. E. (2008). Three Diaries. Warszawa-Lublin: IPN KŚZpNP.

Wąsowski, G., Żebrowski, L. (1999). Cursed Soldiers. Anti-communist armed underground after 1944. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Volumen.

Wenklar, M. (2017). IV. WiN Executive Office. In: K. Krajewski, T. Łabuszewski (ed.), Cursed 1944–1963. Soldiers of the independence underground in the years 1944–1963, Warszawa: IPN KŚZpNP.